
Review: Srednja Evropa motivira!

Reviewed Work(s): Zbornik mednarodnega simpozija Kulturna dediščina in urbane spremembe v srednji Evropi by Renate İlsinger and Grigor Doytchinov

Review by: Ivan STANIČ

Source: *Urbani Izziv*, Vol. 17, No. 1-2, Pozabljeni modernizem mest / The forgotten modernism of cities (2006), pp. 159-161

Published by: Urbanistični inštitut Republike Slovenije

Stable URL: <https://www.jstor.org/stable/10.2307/24920740>

JSTOR is a not-for-profit service that helps scholars, researchers, and students discover, use, and build upon a wide range of content in a trusted digital archive. We use information technology and tools to increase productivity and facilitate new forms of scholarship. For more information about JSTOR, please contact support@jstor.org.

Your use of the JSTOR archive indicates your acceptance of the Terms & Conditions of Use, available at <https://about.jstor.org/terms>

JSTOR

Urbanistični inštitut Republike Slovenije is collaborating with JSTOR to digitize, preserve and extend access to *Urbani Izziv*

gibanja ljudi, in značilne tipologije objektov, potrebnih za njeno izvajanje, tj. bunkerjev, nadzornih točk in ograj. Gre za analizo PST kot specifične utrdbene arhitekture za obrambo pred napadalci od znotraj, za objekt represije. Pravilnejša oznaka takšnega objekta je zapor. No, ko je enkrat stal, so fašisti ugotovili, da bi lahko deloval tudi kot obrambni objekt, in ga dodatno okrepili za delovanje navzven. Vendar podobno utrdbam, ki so se druga za drugo rušile v evropskih mestih 19. stoletja, tudi srednjeveška ljubljanska. Na Dunaju je na primer tako nastal znameniti »Ring«. Meščani so našo demonstrativno demontirali takoj po koncu vojnih operacij.

Aleksander Jankovič – Potočnik, arhitekt in priznani slovenski utrdboslovec, nas zelo inovativno popelje v povsem nestandardno, nenavadno dožemanje videnega, vendar neopaženega stvarnega sveta okoli nas, češ, ali vidimo, kar gledamo, in razumemo, kar vidimo. Pravi, da sta utrdbena arhitektura in utrjevanje sploh neposredno povezana z obrambo. Bodisi, da gre za obrambo premožnih posameznikov, strateško pomembnih objektov, fizične razmejitvene črte dveh nasprotnih skupin (držav) ali nadzorne točke na križišču poti, je fizični izraz teh objektov sorazmerno enovit in s ponavljajočim se ritmom. Ritem pa začara. Tega so ustvarjali posamezni objekti – bunkerji, tipologijo in klasifikacijo katerih pisec podrobno razloži.

Nadaljuje s trditvijo, da so tudi elementi zdajšnjega prostora nekdanje žične utrdb takšni, tj. v ponavljajočem se ritmu, pri čemer je mogoče prepoznati tudi izrazito arhitekturno kakovost elementov, dodanih po demontaži prvotne utrdb. Torej ne gre le za največjo odprto površino mesta, temveč tudi prostor velike arhitekturne kompozicije.

Seveda ne more mimo prvotne funkcije objekta. To je bil v vsakem

primeru objekt represije, pridržanja, kaznovanja. Posamezniku je bila pač odvzeta možnost prostega izhoda. Nekoč je bil takšen prostor navadno v kleti samega objekta utrdb, pomorske sile so za to uporabljale ladje – galeje, z bursko vojno (1899–1902) pa so predvsem pridržanju dali večji pomen. Zamisel je bila preprečiti stik med uporniki in njihovimi podporniki, družinami, kar naj bi tudi psihološko spodbudilo krila borcem. Takšna naj bi bila tudi ljubljanska. Bunkerji so vsekakor bili obrambni objekti, sama žica pa zgolj objekt za preprečevanje prostega gibanja.

Zdaj je prostor Poti ali PST, kjer je nekoč potekala utrdba, priljubljen rekreacijski prostor meščanov. Enkrat na leto dobi še domovinsko spominsko noto. Kakor koli bi se kdo trudil, politične note ne bo nikdar izgubil.

Ivan Stanič, univ. dipl. inž. arh.,
Urbanistični inštitut RS, Ljubljana
E-pošta: ivan.stanic@uirsi.si

Ivan STANIČ

Srednja Evropa motivira!

Ilsinger, Renate (ur.),
Doytchinov, Grigor (ur.) (2005)
Zbornik mednarodnega
simpozija Kulturna dediščina
in urbane spremembe
v srednji Evropi, Verlagsbüro
Ilsinger, Gradec/Dunaj.
[ISBN 3-901959-02-5]

Mednarodni simpozij o kulturni dediščini in urbanih spremembah v srednji Evropi je bil izveden v Ljubljani decembra 2000 pri Ministrstvu za okolje in prostor^[1]. Sledil je podobnima dogodkoma v Zlinu leta 1999 in Gradcu leta 2000. Zbornik je nastajal dolgo. Izid so podprli mesto Gradec, dežela Štajerska, Ministrstvo za okolje in prostor Republike Avstrije in Avstrijski inštitut za vzhodno in južno Evropo. V petih tranzicijskih letih se je v predstavljenih mestih (Bratislava, Budimpešta, Dunaj, Krakov, Ljubljana, Lviv, Praga, Sofija, Zagreb in Wrocław) marsikaj spremenilo. Od konference do danes so nekatera postala glavna mesta suverenih držav članic Evropske unije, druga še bodo, razen Krakova in Wrocław, ki sta regionalni središči. Lviv kot regionalno središče in Zagreb kot glavno mesto države pa sta še v širitveni čakalnici.

Iz prispevkov je razvidna paleta različnih pogledov na spomeniško dediščino, kulturo in prostorsko planiranje. Čeprav je v besedilih zaznati željo po odprtosti, demokratizaciji, prožnosti, ki naj bi se ujemale z nazivnim postsocialističnim duhom, mnogi vseeno med vrsticami žalujejo za dobrimi starimi urejenimi časi ali tarnajo nad institucionalno invalidnostjo. Morda sta le besedili o Dunaju in Ljubljani izjemi.

Opombi:

^[1] Kranjc, Urša, Simoneti, Maja, Vidic, Luka (2006) Pot, največja načrtovana javna zelena površina v Ljubljani, Trajekt – Zavod za prostorsko kulturo, Ljubljana. [ISBN 10-961-91897-0-1; 13-978-961-91897-0-2]

^[2] Jankovič Potočnik, Aleksander (2006) Utrjena Ljubljana – Žični obroč okrog Ljubljane 1942–1945 [The ring of wire – Fortifications around Ljubljana 1942–1945], Ad Pirum – Zavod za intelektualne dejavnosti, Logatec. [ISBN 961-91721-1-6]

V uvodu **Grigor Doytchinov** pove, da je kulturna dediščina srednje Evrope mednarodno premalo poznana. Še več, trdi, da se z integracijskimi procesi še to malo, kar je ostalo, izgublja v globalizacijski uniformnosti. Sprašuje se, ali je današnja samoprepoznavnost prebivalcev srednje Evrope podprta s spoštovanjem dediščine ali se jo opušča ter nadomešča s privzetimi fizičnimi in spoznavnimi globalnimi kulturnimi elementi. V prispevku o njeni urbani kulturi se ne more izogniti zgodovinskemu preletu, vendar vseeno postavi prizorišče diskurza v prostorski okvir, ki je geografsko zares med zahodno in vzhodno Evropo ter kulturno poseben. V splošnem gre za prostor nekdanje avstro-ogrske monarhije.

Najočitnejši izraz pripadnosti monarhiji je uniformno sledenje izraznosti prestolnice v fizični podobi pokrajinskih središč. Po pomladi narodov in zlasti poznejših pomembnih preobratih v 20. stoletju se o tem ni veliko govorilo. Zdaj so to regionalna središča in glavna mesta držav. Po letu 1989 je postalo spet politično korektno govoriti o skupni dediščini in zgodovini. Nadaljuje s trditvijo, da je prav pestrost kulturnega izraza stalnica srednjeevropskega prostora, saj so politične meje očitno premične.

Bohumil Kovac o mestih na Slovaškem pravi, da je stavbni dediščini prizadejal več škode komunistični čas kakor vse vojne 20. stoletja. Zgodovinska mestna jedra so zlepljena s stanovanjskimi soseskami, nekatera zgodovinska območja so kar nadomestili z novimi predeli. Zdaj se trudijo urediti povezovalne cone v mestih in obnoviti centralnost nekdanjih jeder.

Izkušnje z načrtovanjem prenove glavnih cest v manjših mestih Madžarske so praktično izhodišče pisanja **Tamasa Meggyesia**. Ugotovil je, da z represivnimi metodami ni večjih uspehov pri prenovi, saj ljudje pogosto in značilno niso ubogljivi. Še več, visoko idealizirane rešitve strokovnjakov se navadno sesu-

jejo pod pritiskom dnevne pragmatičnosti. Zato je pripravil knjižico z nekakšnimi desetimi zapovedmi za laično javnost, za mehko prepričevanje k modrim rešitvam.

Christian Kuhn z Dunaja dvomi o »svetosti« dediščine. Ne strinja se z zamisljo, da bi bila vsa Avstrija kulturni park, še več, trdi, da je veliko ureditev v mestu prenatrjenih in v nasprotju z vrednotami zdajšnjega časa. Zadnje preнове, na primer muzejske četrti, pretirano nadzoruje spomeniška služba. Cesarski Dunaj se vsekakor dobro prodaja – torej predvsem območje prvega okraja in notranjega roba »ringa«, kamor se usmerjajo sredstva. To je tudi prepoznana materialna utrdba avstrijske urbane identitete. V stare stavbe vnašajo vrednote sodobnih bogatašev: udobje, blaginjo in videz idealnega življenja. Marsikateri predel mesta, ki ni tržno zanimiv, bi zaslužil več pozornosti, tudi primerne modernizacije in ustvarjalnejšo prenovu, Ottakring na primer. Hundertwasser mu vseeno ni všeč.

Krakov ni glavno mesto države. Pisci **Andrzej Wyzkowski**, **Kinga Raccon-Leja** in **Bohdan Bis Lisowski** začnejo pripoved o nekdanji prestolnici kot o freudovsko travmatiziranjem, nerealiziranjem in identitetno pohabljenem mestu. Tako hudo je, da imajo kopico neuresničenih projektov v zalogi. Vseeno kaj le izpeljejo, a gre bolj za ohranjanje stavbnega spomeniškega okvira mesta, predvsem v duhu tradicije prizorišč, kar je nadaljevanje srednjeveškega vzorca razvoja, predvojnega modernizma in socrealistične arhitekture. Ohranjanje in razvijanje odprtih prostorov mesta sta tudi pomembni nalogi, vendar jim duh kontekstualizma pogosto jemlje pogum.

Fedja Košir pravi o Ljubljani, da je v njenem razvoju razvidnih sedem izrazitih faz, od koliščarjev in rimske Emone, srednjeveške Luwigane in razsvetljenstva, Valvazorja in Gabriela Gruberja, ko opravijo s cerkvenjaško zadržtostjo, do Ilirskih pro-

vinc, prihoda železnice in popotrsne obnove v secesijskem duhu, 20. stoletja, ko je bilo mesto ujeto med tradicionalizmom in funkcionalizmom, ter socialističnega mesta po zmagi v 2. svetovni vojni. Ostro zavrača trditve o poenotenju srednjeevropskega prostora. Zgledi severa, zahoda ali juga se mu zdijo nesprejemljivi ob lastnih, ki morajo postati odsev domače inovativnosti in prihodnjega arhitekturnega profila glavnega mesta in suverene države. To je že sedma razvojna faza.

Lviv sicer ni mesto v državi članici EU niti ni glavno mesto države. **Mykola Bezv** o Lvivu kot največjem mestu zahodne Ukrajine razlaga, da leži na območju, kjer je še vedno več kot pol vseh arhitekturnih spomenikov v državi. Vojno uničenje jih je mnogo odneslo, obnova v socialističnem duhu pa jim tudi ni prizanesla. Zato se ne osredotoča le na eno mesto, temveč vso regijo. Prva demokratizacija pod Nikito Hruščovim je proizvedla tudi prve predpise o varstvu kulturne dediščine, zdaj, v suvereni državi, pripravljajo katalog zgodovinskih mest, politike prenove pa na žalost še nimajo.

Prenova, družbeni odnosi in tranzicijski čas so teme, ki jih na primeru Prage opisuje **Miroslav Base**. Začne s t. i. sanacijo srednjeveškega judovskega geta v prvih letih 20. stoletja. Pod pretvezo sanitarne in higienske oporečnosti so ga sanirali tako, da so ga podrli. To je bil povod za ustanovitev praškega gibanja za zaščito in ohranitev spomenikov. Čas komunizma je bil čas uspešnega varovanja kulturne dediščine, saj ni bilo denarja za rekonstrukcijo: hiše so sicer propadale, a prostor ni izgubil avtentičnosti. Zgodovinsko jedro Prage je od leta 1971 zavarovano kot zgodovinski rezervat, kjer je več kot pol vse nepremične dediščine v Češki republiki. Zdaj, v povsem drugačnih razmerah, poskušajo deregulirati polje prenove zgodovinske dediščine, tj. prenovu uveljaviti kot urbanistično strategijo, predvsem da bi

zagotovili potrebna finančna sredstva za temeljito obnovo objektov.

Grigor Doychinov pravi za Sofijo, da nima klasičnega zgodovinskega jedra, vendar je zgrajena po avstrijskih vzorih. Čeprav gre za prvotno otomansko mesto, je zavestni razvoj po osamosvojitvi skoraj povsem izničil takšno izročilo. Ceste so zravnali, stavbe nadomestili z novimi, oblikovali parke in trge ter se načrtno odmaknili od bližnjehodne tradicije. Po 2. svetovni vojni so z vsiljenim stalinističnim modelom razvoja pretrgali srednjeevropsko tradicijo, za krajši čas je duh modernizma pospešil družbene spremembe in omogočil tudi prostorske izboljšave. Toda sčasoma so pozabili na lastno kulturo, njen okvir in prostor. Današnji čas ni povsem drugačen, vendar je ideologija drugačna: globalna, individualna in nespoštljiva do dediščine.

Tranzicijsko obdobje in težave z identiteto sta temi, o katerih razpravljata **Hildegard Auf-Franič** in **Sonja Jurković** na primeru Zagreba. Ta čas je v primežu dvomov o kulturni identiteti, spremenjenem vedenju, pomanjkljivem zavedanju pomembnosti planiranja, »svetosti« zasebne lastnine in razprodaji mesta najboljšim ponudnikom. Iz besedila je razvidna želja po načrtnem razvoju mesta, vendar je tudi jasno, da klasično upravljavsko orodje in miselni procesi ne dajejo pravih odgovorov. Rešitev težav vidita v novem urbanističnem načrtu, čeprav se zavedata omejitev (časovnih in upravljavskih) takšnega dokumenta, tudi ker je mesto prostor stalnih fizičnih in duhovnih sprememb.

Vroclav je eno najstarejših in največjih poljskih mest, o čemer sta govorila **Elzbieta Trocka-Leszczyńska** in **Robert Masztalski**. Vedno je bilo strateško pomembno. Napoleona je ukazal zažgati, po zasedbi pa podreti mestno obzidje. Konec 2. svetovne vojne je bilo skoraj uničeno, saj je bilo šestdeset odstotkov stavb v njem porušeni. Povojni čas

je prinesel stanovanjske soseske in škatlaste stavbe. Zdaj se ukvarjajo predvsem z možnostmi njihove prenove in iskanjem virov za obnovo in modernizacijo starejših stavb.

Ivan Stanič, univ. dipl. inž. arh.,
Urbanistični inštitut RS, Ljubljana
E-pošta: ivan.stanic@uirsi.si

Ivan STANIČ

Sociopsihologija nepremičnin in družbenega okolja

Temeljotov Salaj, Alenka, Zupančič, Dušan (2006)
Odnos do nepremičnin in organizacijskega okolja,
Slovenski inštitut za revizijo, Ljubljana.
[ISBN 961-6495-22-4]

Po privatizaciji in denacionalizaciji konec prejšnjega stoletja smo državljani Slovenije večinoma postali lastniki takšnih ali drugačnih nepremičnin. V vrste dotedanjih lastnikov so se vključili še uživalci stanovanjskih pravic. Pretežno jih uporabljamo za lastne potrebe. Podarjenega od občine ali države je komaj kaj, čeprav se od njiju (napačno ali zasanjano) še vedno marsikaj pričakuje. Zdaj so nepremičnine predmet trgovanja in ustvarjanja dohodka. Na nepremičninski trg se podamo, ko kupujemo nepremičnino za svoje potrebe ali preprodajo oziroma prodajamo podedovano ali kako drugače pridobljeno. Za posameznega povprečnega slovenskega kupca je to navadno tudi edina nepremičninska transakcija, ki jo opravi v življenju. Toda dom že dolgo ni več samo dom. Pisarna ni večno v rabi istega človeka. Čeprav sta v očeh mnogih še vedno socialni kategoriji, sta nepremičnini oziroma kapitalski kategoriji in zato nestalni. Z njima se trguje.

Opomba:

Koordinatorja programa simpozija sta bila prof. dr. Fedja Košir s Fakultete za arhitekturo, Univerza v Ljubljani, in Grigor Doychinov s Tehnične univerze v Gradcu. Organizatorici sta bili doc. dr. Lučka Ažman Momiški in doc. dr. Tadeja Zupančič Strojani.

Pred nami je zelo redek poskus opredelitve novega interdisciplinarnega psihosocialnega razmerja med posameznikom in nepremičnino. Podpisana sta Alenka Temeljotov Salaj in Dušan Zupančič. Resda sta jo pisala za poznavalce, vendar vsaj s tega konca razpirata pahljačo tem, ki v domači praksi še niso predmet neobremenjenega raziskovanja. Ne zanima ju le fizično dejstvo ali materialna plat nepremičnin, bolj se posvečata razmerju med ljudmi in nepremičninami glede na tehnične, socialne, psihosocialne, zgodovinske in ekonomske vplive, saj gre v tem pogledu za zapleteno medpanožno kategorijo.

Knjiga je sestavljena iz dveh delov. V prvem je prikazana razčlenitev nepremičninskega in organizacijskega okolja, v drugem pa raziskovalni rezultati obsežne raziskave o odnosih ljudi do stanovanjskega in delovnega okolja. Avtorja sta za empirični del sestavila več obsežnih